

Rad:
3
Quad:
9

WERKGROEP MIDDELNEDERLANDSE ARTESLITERATUUR

Cub:
27

Anima ab unitatis perfectione in multitudinem numero

W-MAIL

Anima ab imperfectione in perfectionem regreditur

INHOUD

BERICHTEN VAN BESTUUR EN REDACTIE	2
• Redactielid gezocht voor <i>W-mail</i>	
• Hartelijk welkom!	
• WEMAL-studiedag 15 maart 2013	
• Voortgang editieproject Hs. Hattem C5	
<i>Noor Versélewel de Witt Hamer</i>	
• Gouden Erepenning Teylers Stichting	
 VOORTGANG PROJECT ARTESPLATENBOEK	 6
• Auteurs druk bezig met de hoofdstukken van het artesplatenboek	
<i>Andrea van Leerdam</i>	
 RECENT VERSCHENEN LITERATUUR EN RECENSIES	 9
<i>Sacha Voogd</i>	

REDACTIELID GEZOCHT VOOR W-MAIL

Na vijf jaar met plezier te hebben meegewerkt aan de uitgave van *W-mail*, heeft Frederiekje de Jongh besloten haar functie neer te leggen. WEMAL is daarom op zoek naar een nieuw redactielid. Heb je zin om mee te denken over de invulling van *W-mail* of om te helpen met het redigeren van artikelen en het samenstellen van de artesbibliografie? Neem dan contact op met Sacha Voogd (svoogd@xs4all.nl) of Noor de Witt Hamer (noorvdwh@planet.nl).

HARTELIJK WELKOM!

In deze rubriek geven wij nieuwe leden de gelegenheid zichzelf kort voor te stellen. De afgelopen maanden mochten wij de volgende leden verwelkomen.

RANKE DE VRIES UIT UTRECHT

“Als student heb ik in Utrecht Keltisch en Mediëvistiek gestudeerd. Een van de dingen die ik persoonlijk ontzettend belangrijk vind (en leuk om te doen) is het editeren van teksten. Voor mijn promotieonderzoek in de vroege Ierse taal aan Trinity College Dublin heb ik dan ook twee teksten uitgegeven. Daarnaast heeft een onderzoek over *De ornatu mulierum* van Trotula tijdens mijn studietijd mijn belangstelling gewekt voor middeleeuwse teksten over medische kennis en lichaamsverzorging uit heel Europa.

Ik werk aan de Universiteit Utrecht als docent bij Keltische talen en cultuur en hoop mij in de nabije toekomst bezig te kunnen gaan houden met middeleeuwse Keltische artesliteratuur, met name literatuur op medisch gebied (een nog haast onontgonnen terrein). Het leek me dan ook een uitstekend idee om me aan te sluiten bij WEMAL, niet alleen omdat ik het onderwerp heel leuk vind, maar ook omdat dat erg goed bij mijn toekomstig onderzoek zou kunnen aansluiten en ik zo op de hoogte blijf van alle belangrijke ontwikkelingen.”

WIEZE VAN ELDEREN UIT LEIMUIDEN

“Al van jongs af aan heb ik een passie voor de middeleeuwen. Inmiddels uit ik dat al meer dan tien jaar door mij bezig te houden met levende geschiedenis en het onderzoek naar het dagelijks leven in de late middeleeuwen. Tijdens mijn studie geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam heeft deze inte-

resse zich alleen maar verdiept. Vooral de artesliteratuur sluit perfect aan bij mijn voorkeuren. Mijn bacheloronderzoek ging over de vervaardiging en het gebruik van zeep in de late middeleeuwen. Daarop voortbordurend heb ik mijn masteronderzoek in 2009 gebaseerd op cosmetica in Middel nederlandse recepten. Daarbij heb ik bijvoorbeeld gebruikt gemaakt van recepten uit de handschriften Brussel, KB, IV 1238 en Hattem, SM, C 5 en Mainz, SB, I 514. Na mijn geschiedenisstudie ben ik de educatieve master gaan volgen en inmiddels geef ik alweer een paar jaar les op verschillende middelbare scholen. Via WEMAL hoop ik in contact te blijven met de artesliteratuur en wellicht kan ik in de toekomst een bijdrage leveren aan een project.”

WEMAL-STUDIEDAG 15 MAART 2013

De jaarlijkse WEMAL-studiedag vindt op vrijdag 15 maart 2013 plaats. De middag zal in het teken staan van een tussentijds verslag over de voortgang het platenboekproject. Meer informatie en een definitieve uitnodiging volgen later via de WEMAL-nieuwsflits.

Als je de WEMAL-nieuwsflits wilt ontvangen en nog niet op de mailinglijst staat, stuur dan een e-mail naar Moniek Vis (moniekvis@gmail.com).

VOORTGANG EDITIEPROJECT HS. HATTEM C5

In deze *W-mail* wederom slechts een kort bericht over dit project. Zoals we de vorige keer al vertelden, ‘hangt’ het project op de collatie van het aanzienlijke Franse deel van de tekst. Na het zomerreces hebben we de draad weer opgepakt en inmiddels hebben we prof. dr. Michèle Goyens (KU Leuven) bereid gevonden om met enkele collega’s deze niet geringe ‘klus’ op zich te nemen. Wij zijn hier zeer dankbaar voor, omdat binnen WEMAL de benodigde expertise niet voorhanden is om een betrouwbare transcriptie te leveren van Middelfranse artesteksten, en zoals onze leden wel weten leggen wij de lat hoog! De finale collatie van ‘het Frans’, inclusief alle resterende problemen, is nu in handen van externe experts, die een ruime ervaring hebben met Middelfranse artesteksten.

Ook het Middel nederlandse deel van de tekst heeft nog een aantal onopgeloste probleemgevallen, waarvan er ongetwijfeld enkele onopgelost zullen blijven, maar we hopen het leeuwendeel toch nog op te helderen. Daarvoor zullen we in de lente een inloopweekend organiseren, waar de collatiecom-

missie zich over deze problemen gaat buigen. Dit betreft voornamelijk afgekorte en vaak sterk verbasterde artetermen, waaronder veel plantnamen. Is dat toevallig een van je specialisaties en ben je een doorbijter in het puzzelen, dan ben je van harte welkom om de collatiegroep eenmalig terzijde te staan op het inloopweekend. Laat dit dan even weten aan de coördinator en je krijgt te zijner tijd een uitnodiging.

Noor Versélewel de Witt Hamer,
dagelijks coördinator Hattemproject (noorvdwh@planet.nl)

4. Diverse teksten, Frans, p. 81-95: Noor (coll. Willem AF)

	LOGBOEK Willem/Frederiekje/Noor
	LET OP: bij deze hand is vaak wel enig verschil te zien tussen u en n, maar niet altijd! De vorm van de letter is dus niet altijd bepalend. Kijk eerder naar de betekenis om te bepalen of er een u of een n afgeschreven moet worden. N.
	81
	1 ou: en le (Godefroy) [N]
	7/8 pour chou: vele hits, vorm van 'ce' [W] 'chou' is een variant van 'ço' (cela, ce), zie God. [F]
	10 onques: hits in Maetznar (Glossar) = unquam (ooit) [W]
	15 ne ... poent: hits op internet [W] Vorm van modern 'pouvoir' [N]
	14/19 chiaus; vorm 'cil' (Glossar)? [W] Modern Frans: ceux = zij (die), zie God. 'cil', p.134 [F]
	19 pour nient [W] Ik denk: pour ment = pour mensonge (voor leugen) (God.) [N]
	29/31 nouviaux: meervoud van nouvel (nouviaux dis, nouviaux chevaliers) LET OP: de u wordt vaak foutieflijk gescand als u. Dus als je een hit 'nouvians' hebt, dan blijkt er toch in het gescande boek 'nouviaux' te staan! [W]
	82
	11 loenge: louange (loftuiting) (God.) [N]
	14 auelles: wat is 'avelles'? [W] Weet niet [N]
	15 ne coustent riens: kosten niets [W] Ik zou zweren dat er 'constent' staat, maar dan is het waarschijnlijk wel een kopieerfout, want 'coustent' past beter qua betekenis. Toch? [N]
	19 irous despens: ik lees 'irons' [W] Ja, maar voor u en n, zie boven; kan 'irous' hier niet beter passen, zoiets als 'dwaze uitgaven/kosten'? [N]
	22 pierre que ou apeellera: mij lijkt dat hier 'on' nodig is [W] Ik ga uit van 'ou' [F] Weet niet [N]
	29 moijennient: zelfst nw. van het werkwoord moyener: als intermediair dienen? [W]
	29 moijennient: ne peut demorer ou metal sans moijen, nient plus que lame... [F] Briljant! [N]
	83
	2 soutiue: soutif (subtiel) (God.) [W]
	16/18 on barnist /ombarnissent: wat is dit? [W] Weet niet, misschien iets met 'garnissement' (bescherming)? [N]
	19 autressi: lees 'autres si'? [N]
	31 siert (sert) auous siert a nous [W] Wat betekent dat dan? [N]
	33 miruys miruys: merviel? De namen van de 'philosophes' zijn ook niet terug te vinden, behalve Hermes en Marie (Prophitissa) [W] En Geber [N]
	37/38 Ik begrijp dit stukje niet goed... heb ook het idee dat de woordscheidingen soms niet kloppen. [N]

Een kijkje in de keuken van onze 'werkomgeving' voor Hattem C5 in eLaborate: collatoren wisselen online van gedachten via het logboek bij een Frans traktaat over de Steen der Wijzen.

GOUDEN EREPENNING TEYLERS STICHTING

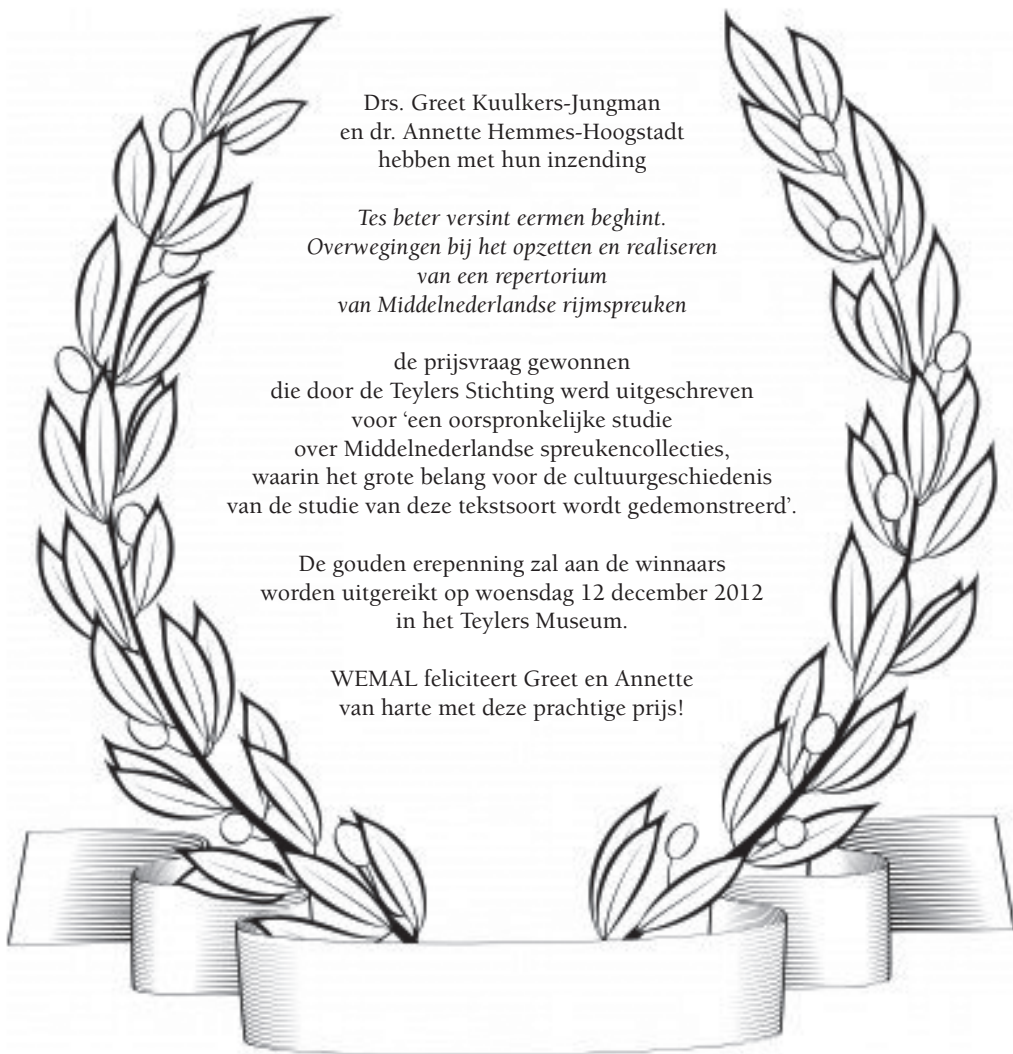
Drs. Greet Kuulkers-Jungman
en dr. Annette Hemmes-Hoogstadt
hebben met hun inzending

*Tes beter versint eermen beghint.
Overwegingen bij het opzetten en realiseren
van een repertorium
van Middelnederlandse rijmspreuken*

de prijsvraag gewonnen
die door de Teylers Stichting werd uitgeschreven
voor 'een oorspronkelijke studie
over Middelnederlandse spreukencollecties,
waarin het grote belang voor de cultuurgeschiedenis
van de studie van deze tekstsoort wordt gedemonstreerd'.

De gouden erепенning zal aan de winnaars
worden uitgereikt op woensdag 12 december 2012
in het Teylers Museum.

WEMAL feliciteert Greet en Annette
van harte met deze prachtige prijs!

VOORTGANG PROJECT ARTESPLATENBOEK

AUTEURS DRUK BEZIG MET DE HOOFDSTUKKEN VAN HET ARTESPLATENBOEK

Op het moment dat je dit leest zijn de auteurs van het artesplatenboek druk aan het schrijven aan de tweede versie van hun hoofdstuk. De totstandkoming van de bundel is de afgelopen maanden gestaag gevorderd. In het voorjaar hebben 13 auteurs een eerste versie ingeleverd. In het ene geval was dat een ruwe opzet voor het hoofdstuk, in het andere geval al een volledig uitgewerkt artikel. De redactie (Orlanda Lie, Martine Meuwese, Maria Patijn, Andrea van Leerdam) heeft alle bijdragen in de zomer besproken, en met hun feedback zijn de auteurs vervolgens aan de tweede versie begonnen. In december is de volgende redactievergadering.

RAAKVLAKKEN

Het format dat we voor de hoofdstukken hebben bedacht, blijkt in de praktijk uitstekend te werken:

- 1 Nederlandse kernaafbeelding
- 1 Nederlandse kerntekst
- Van verwondering naar 'aha' in 1500 woorden
- Centraal thema: Lijf en leden
- Doel van het boek: inzicht geven in de middeleeuwse leefwereld

De auteurs belichten het centrale thema 'Lijf en leden' vanuit allerlei invalshoeken. Het ligt voor de hand dat er diverse hoofdstukken komen over medische onderwerpen, maar ook kleding, muziek, gevechten en magie komen aan bod, om maar enkele thema's te noemen die in de middeleeuwse wereld nauw verbonden waren met 'lijf en leden'. De hoofdstukken van Karine van 't Land en Marietje van Winter gaan in op het middeleeuwse wereldbeeld: de seizoenen, de humoren, de elementen, de *sex res non naturales* enz. Dat vormt de context waarin alle andere onderwerpen begrepen kunnen worden. Zo ontstaan er prachtige raakvlakken tussen diverse hoofdstukken, zonder dat er te veel overlapping in zit.

In den april wilt wesen vro
 Comt die sonne int teeken chanro
 Om trent der haluer maent ouer al
 So gaet men errien verchende dal
 Den stier es heet sijt seker des
 Dies die sonne veel te crachtigher es
 Pliecht met voghelen. ick segt v bloot
 T slapen mocht v brenghen ter doot
 Den dach is langher dan den nacht
 Die sneet gaten werden gheopent dit wel bedacht.
 Doer welken versck bloet verwermt ende wast
 Ende ter aderen latenes goet. eest dat v past

Verbeelding van de maand april in de almanak Der Scaepherders Kalengier (druk
 Willem Vorstermann, Antwerpen, 1513).

EVENWICHTIGE INVULLING VAN THEMA 'LIJF EN LEDEN'

Op basis van de (concept)hoofdstukken die er nu liggen heeft de redactie nog een aantal experts gericht benaderd met het verzoek om over een bepaald onderwerp te schrijven. Op die manier willen we lacunes opvullen en zorgen voor een evenwichtige invulling van het thema 'Lijf en leden'. Aandachtspunten zijn vooral dat het zwaartepunt niet te veel op medische onderwerpen komt, en niet te veel op de late middeleeuwen. Onder meer Mariken Teeuwen, expert op het gebied van muziektheorie in de vroege Middeleeuwen, en kunsthistoricus Anton van Run hebben zich bereid verklaard om ook een bijdrage aan het boek te leveren.

PLANNING

Terwijl sommige hoofdstukken nu al zo goed als klaar zijn, staan andere nog in de steigers, en de auteurs die we later gevraagd hebben moeten nog helemaal beginnen. In de volgende redactievergadering, aan het eind van 2012, bekijken we alle bijgewerkte en nieuwe teksten die er dan zijn. In 2013 richten we ons op het afmaken van de teksten. Daarnaast gaan we in gesprek met uitgevers en sponsors en gaan we de benodigde afbeeldingen verzamelen. Het streven is nog steeds om het boek in het najaar van 2013 gereed te hebben.

*Namens de platenboekredactie,
Andrea van Leerdam (coördinator)*

RECENT VERSCHENEN LITERATUUR EN RECENSIES

R. Bork, W.W. Clark en A. McGehee (eds.), *New Approaches to Medieval Architecture*. Farnham, 2011.

G. Bos, M. Hussein, G. Mensching en F. Savelsberg, *Medical Synonym Lists from Medieval Provence. Shem Tov ben Isaac of Tortosa. Sefer ha-Shimmush. Book 29*. Deel 1. Leiden, 2011.

R.H. Bremmer jr. en Kees Dekker (eds.), *Practice in Learning. The Transfer of Encyclopaedic Knowledge in the Early Middle Ages*. Parijs / Leuven / Walpole, 2010.

Informatie van de uitgever: "Throughout the early Middle Ages, education and learning in Western Europe underwent a substantial development, from Italy across the Alps, from Latin to the vernacular and from secular to (although not exclusively) religious. With Latin as its prime medium, developments in education and learning were genuinely international and allowed for a steady exchange of teachers and texts across borders and institutions. Members of the fifth-century Gallo-Roman senatorial classes – such as Eucherius of Lyons and Cassiodorus – became bishops, abbots or founders of monasteries, and thereby catalysts in the transformation from secular to religious education.

Then as now intellectuals travelled, taking both their learning and their books with them: Theodore of Tarsus travelled from the extreme end of the Mediterranean to Italy and across the Alps; John Scottus Eriugena migrated from Ireland to France; Boniface from England to Germany; while Abbo later made a journey from Fleury to Abingdon and back – to name only a few examples. With the mobility of intellectuals comes the movement of texts and books: ranging from Pliny's *Historia naturalis* and Isidore's *Etymologiae* or the works of Bede to many of the smaller texts and fragments which have been the subject of study in the 'Storehouses' project.

Although almost all of the precise details of classroom practice in the early Middle Ages remain hidden to the modern eye, and identifiable students' copy books or note-pads are rare, some of the texts and books that have survived still recall the monastic auditorium or schola because of their potential use in the classroom or in view of the texts found in these books. Often these texts and manuscripts testify to the international developments outlined above and to the international nature of the world of early medieval learning.

The articles in this second volume of 'Storehouses of Wholesome Learning' emanate from the second workshop in the project, this time held at Leiden in June 2005. They focus on illuminating the multifaceted practice of learning by

laying bare the exchanges of scholarship between the British Isles and the continent. From the ‘Development of the Foetus’, found in Bremmer’s contribution, to the ‘Fifteen Signs of Doomsday’, the encyclopaedic knowledge that was disseminated all over Western Europe in written texts and, in all likelihood, through oral transmission, featured strongly in the practice of early medieval learning. The subject of that learning was nothing less than life itself, both in the physical and in the spiritual sense of the word.”

M. Elsackers, ‘De “status” van het ongeboren kind in de Oudgermaanse wetten’. In: *Madoc* 24 (2011), nr. 4, p. 232-242.

M. Everist, *The Cambridge Companion to Medieval Music*. Cambridge, 2011.

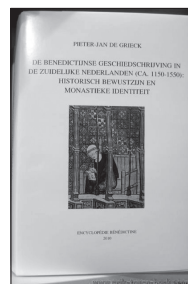
P. Gifreu (ed. en vert.), *Arnaud de Villeneuve. Le Livre des Vins*. Perpignan, 2011.

Uit de recensie van C.C. Ames in *The Medieval Review* [tmrl@indiana.edu] 12.05.02: “Some academic books might drive us to drink, but this little translation encourages one to raise a glass gladly. The *Liber de vinis* (also known as the *Tractatus de vinis*) is a brief work in Latin often dated to 1309-1311 and ascribed to the fascinating polymath Arnau de Vilanova (c. 1238-1311). Arnau moved in a sophisticated politico-ecclesiastical orbit: born in southern Aragon and trained in medicine in Montpellier, student of Hebrew and Arabic, friend of Ramon Llull, he was court doctor for (among others) Jaime II of Aragon, Frederick III of Sicily, and Pope Clement V. In his spare time, he wrote theological and medical texts in both Latin and Catalan.

Influenced by Joachim of Fiore and Pierre de Jean Olivi, Arnau fell into the apocalyptic currents of Spiritual Franciscanism, was condemned for his writing on Antichrist, and spent the last years of his life defending the dissenting friars. While there is much rewarding research on his dramatic career – such as the masterful work of Michael McVaugh – one obstruction to Arnau studies is the challenge of untangling the authentic from pseudonymous writings, a challenge that has most recently assigned the *Liber de vinis* to the latter category. Yet while Arnau’s authorship of *De vinis* is unsure, inarguably the text reflects the thriving world of medicine in the later medieval Mediterranean.”

P.J. de Grieck, *De Benedictijnse Geschiedschrijving in de Zuidelijke Nederlanden (ca. 1150-1550). Historisch Bewustzijn en Monastieke Identiteit*. Leuven, 2010.

P. Hardwick, *English Medieval Misericords. The Margins of Meaning*. Woodbridge, 2011.

C.B. Hieatt (ed. en vert.), *Cocatrice and Lampray Hay. Late Fifteenth-Century Recipes from Corpus Christi College Oxford*. Totnes, 2012.

E. Huizinga en J. Braaksma, *Klinkende klei. Middeleeuwse muziek uit Groningen en Ommelanden*. Groningen, 2012.

S.C. Jaeger (ed.), *Magnificence and the Sublime in Medieval Aesthetics. Art, Architecture, Literature, Music*. New York, 2010.

C.B. Kendall en F. Wallis (vert.), *Bede. On the nature of things and On times*. Liverpool, 2010.

S. Levelt, *Jan van Naaldwijk's Chronicles of Holland. Continuity and Transformation in the Historical Tradition of Holland during the Early Sixteenth Century*. Hilversum, 2011.

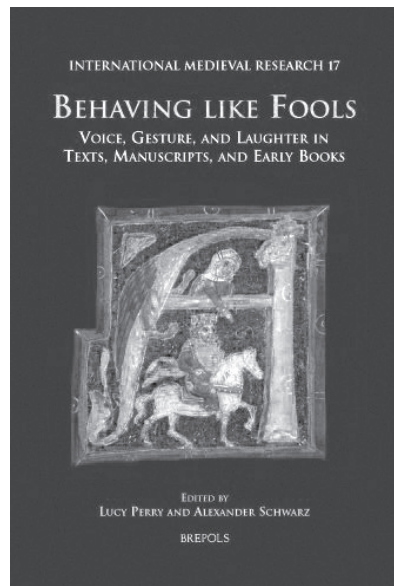
Uit de recensie van A. Janse in *The Medieval Review* [tmrl@indiana.edu] 12.09.29: "This study, a PhD-thesis defended in London in 2011, is to be regarded as a passionate plea for taking medieval historiographical compilations seriously. Levelt scrupulously analysed two Dutch chronicles, both written by Jan van Naaldwijk, son of a nobleman from Holland, between 1514 and 1524. The first was an exceptionally lengthy compilation, based on a whole range of elder chronicles, some of which had been printed recently. It covers the history of the county of Holland from the fall of Troy to the author's times. The second chronicle was meant as a supplement to the first.

Both texts have remained nearly totally unstudied for centuries. In the early 17th century, the autographs were given to the English bibliophile Robert Cotton, whose collection was subsequently incorporated into the British Library. Although both of the manuscripts were damaged by fire in 1771, most of the text (92%) is still readable. Yet no one seemed to be interested. Dutch scholars visiting London around 1900 reported to their colleagues in Holland that the chronicles were 'mere compilations' and, therefore, were not worth a trip to London. Levelt's study shows that they were wrong. Even if he only corroborates the idea of a compilatory work, written by a not very gifted amateur, Levelt argues that it nevertheless deserves attention as a perfect illustration of the truism that 'small

changes can make a big difference, and the accumulation of many small changes can create a new historiography’.”

- I. de Loos, *Patronen ontrafeld. Studies over gregoriaanse gezangen en Middelnederlandse liederen*. Hilversum, 2012.
- L. Millis, *Van waarheden en werkelijkheid. De opvattingen van de middeleeuwen in het blikveld van nu*. Hilversum, 2011.
- V. Minazzi en C. Ruini (eds.), *Historical Atlas of Medieval Music*. Turnhout, 2012.
- L. Perry en A. Schwartz (eds.), *Behaving like Fools. Voice, Gesture, and Laughter in Texts, Manuscripts, and Early Books*. Turnhout, 2011.

Nadere informatie van de uitgever: “This collection of essays brings together the most up-to-date work on the subject of fools and foolishness in English, Dutch, French, and German literature, art, and society from 1200 to 1600, providing a refreshing approach to the well-known subject of foolery. The period from 1200 to 1600 was the golden age of fools. From representations of irreverent acts to full-blown insanity, fools appeared on the misericords of gothic churches and in the plots of Arthurian narratives, before achieving a wider prominence in literature and iconography in the decades around 1500. But how are we to read these figures appropriately? Is it possible to reconstruct the fascination that fools exerted on the medieval and early modern mind?

While modern theories give us the analytical tools to explore this subject, we are faced with the paradox that by striving to understand fools and foolishness we no longer accept their ways but impose rational categories on them. Together these essays propose one way out of this dilemma. Instead of attempting to define the fool or trying to find the common denominator behind his many masks, this volume focuses on the qualities, acts, and gestures that signify foolishness. By investigating different manifestations of foolery rather than the figure of the fool himself, we can begin to understand the proliferation of fools and foolish behaviour in the texts and illustrations of manuscripts and early books.”

D.J. Rothenberg, *The Flower of Paradise. Marian Devotion and Secular Song in Medieval and Renaissance Music*. Oxford, 2011.

Z. van Ruyven-Zeman, *Stained Glass in the Netherlands before 1795. Part I: The North en Stained Glass in the Netherlands before 1795. Part II: The South*. Amsterdam, 2011.

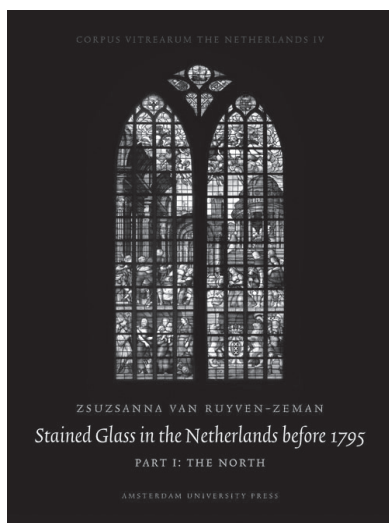
E.C. Schianca, *La cucina medievale. Lessico, storia, preparazioni*. Florence, 2011.

T. Scully, *Du fait de cuisine/On Cookery of Master Chiquart (1420): “Aucune science de l’art de cuysinerie et de cuy-sine”*. Tempe, 2010.

Uit de recensie van C.M. Rose in The Medieval Review [tmrl@indiana.edu] 12.09.11: “Scully’s informative introduction to the treatise treads a middle

ground between the general audience and medievalists with some background in culinary matters. He defines and presents various things most medieval specialists would know, but then introduces many nuggets of new information or background matter that keep this section meaty and interesting. And yet, Scully begins inauspiciously, evoking knights on chargers and refined ladies diaphanously dressed and their boorish opposites, loutish degenerates gorging on greasy joints of meat and “swilling and spilling endless goblets of ale”.

Fortunately, he then reminds us that the late Middle Ages was indeed a complex historical moment, needing to be fleshed out with as much archaeological and artifact-based study as possible. It is in that light he imparts the present volume of cookery. He could have done away with the mention of “ye olde”

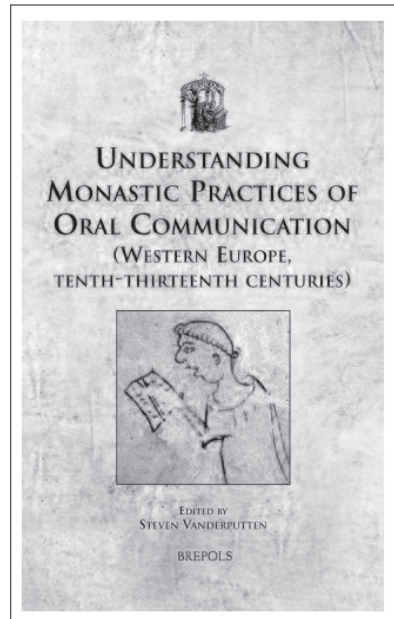
knights-and-ladies-and-churls material to plunge directly into what certainly is a serious and scholarly consideration of foodstuffs and cooking in the period.

Scully's introduction acquaints the readers with the various cooking conditions that obtained in medieval houses, rich or modest: where the fire might be sited, locations of kitchens and how elaborate their cooking areas, the drawbacks of wood fires vs. coal fires, methods of time-keeping, measuring ingredients, saucing and using the mortar and pestle. In the section on 'Culinary theory and practice' he describes the intriguing notion of the "quasi-medicinal" nature of medieval cookery and its place in the ducal household. I have not seen this contemporary medical theory as determining culinary practice so convincingly explained elsewhere. Chefs, Scully notes, took care to respect the court physicians or astrologers in safeguarding the master's health and well-being.

It was incumbent upon cooks in fine residences to know the medical function of the various ingredients according to the theory of the humors; how, for example, a sauce of mustard (a 'dry' sauce) should not accompany a 'dry' meat such as hare, for it would create an unhealthy imbalance. "The temperament of foods, the generic human temperament, and the specific particular temperaments of an individual for whom he is preparing food must all be taken into account by a cook: the food and the diner must be complementary, they must be in harmony." Scully cites the *Regimen sanitatis* (1332) of Magnusus Mediolanensis as a valuable source for just such lore on the medical functions of food and sauces in balancing the diners' digestions, as well as for directions on the appropriate manner for cooking any fish or meat.

While Scully remarks on the difficulty of documenting Chiquart's adherence to such regimens or any influence upon his work from the Duke's physicians, the chef's recipe book reveals that his culinary system generally abided by the teachings of medieval medicine concerning the most salutary and healthful methods of cooking particular meats, and the most suitable sauces to accompany them to balance the humours."

S. Vanderputten (ed.), *Understanding Monastic Practices of Oral Communication (Western Europe, Tenth-Thirteenth Centuries)*. Turnhout, 2011.

B.L. Venarde (ed. en vert.), *The Rule of Saint Benedict*. Cambridge, 2011.

E. di Vincenzo, *Kitab al-'adwiya al-mufrada di 'Abu Ga'far 'Ahmad b. Muhammad b. 'Ahmad b. Sayyid Al-Gafiqi (Xii sec.)*. Edizione del capitolo 'Alif con indici e apparato critico in nota. Pisa / Rome, 2009.

Uit de recensie van A.C. McCollum in *The Medieval Review* [tmrl@indiana.edu] 12.01.13: "This slim volume contains an edition of the preface and the first letter of the pharmaco-botanical dictionary of the Spanish-Arabic scholar Al-Gafiqi, with an introduction and an Italian translation of the preface of the Arabic work."

I. Warntjes, *The Munich Computus. Text and Translation. Irish Computistics between Isidore of Seville and the Venerable Bede and Its Reception in Carolingian Times*. Stuttgart, 2010.

O. Weijers, *Études sur la Faculté des arts dans les universités médiévales. Recueil d'articles*. Turnhout, 2011.

Nadere informatie van de uitgever: "Ce recueil comprend dix-neuf articles concernant divers aspects de l'enseignement à la Faculté des arts au moyen âge. Ils ont été publiés, depuis une vingtaine d'années environ, dans des revues, des actes de colloques et autres volumes collectifs. La dispersion de ces publications rend leurs liens réciproques assez opaques et il a semblé utile de les réunir en un volume.

Tous les articles repris ici sont suivis de notes qui donnent des corrections, des compléments de bibliographie, etc. L'un d'entre eux (le numéro XIV) est suivi du texte d'une communication dont le thème est dans ses grandes lignes le même et qui n'est pas encore parue (XIVa). Une autre communication qui n'a pas été publiée a été reprise sous le numéro XIX.

Les articles ont été organisés en six sections, selon les six thèmes qui ont retenu mon attention ces dernières années. Le premier, l'étude du vocabulaire, remonte à une époque plus lointaine, où mes travaux de lexicographie m'ont inspiré des recherches sur l'origine des termes techniques de la vie intellectuelle au moyen âge. Le deuxième thème, les examens et les cérémonies dans les universités médiévales, est issu du premier et témoigne, comme les autres, de mon intérêt grandissant pour la vie intellectuelle, en particulier dans les universités médiévales.

L'étude du vocabulaire mène non seulement à la réalité historique, mais aussi aux textes témoignant de cette réalité et de l'activité intellectuelle qui s'y exprime. Ces textes n'ont pas seulement un contenu, mais aussi une forme qui n'est pas le fruit du hasard et qui a une influence sur le contenu même. C'est pourquoi le sujet des genres littéraires m'a semblé important à explorer, brièvement ou, dans la seconde étude de la troisième section, comme un moyen de classification de textes divers traitant du même sujet.

La cinquième section, sur la disputatio, rassemble quelques études qui complètent les monographies que j'ai publiées sur ce sujet: La 'disputatio' à la Faculté des arts de Paris (1200-1350 environ) et La 'disputatio' dans les Facultés des arts au moyen âge, parues respectivement en 1995 et 2002. Finalement, la sixième section réunit quelques études centrées sur les disciplines enseignées: la façon dont la lecture des textes de base s'est transformée graduellement en discipline systématique, la place qu'avait sans doute la musique dans l'enseignement de la Faculté des arts, et, en dernier, un exemple de l'influence de la logique sur une tout autre discipline, à savoir le droit."

Sacha Voogd

WEMAL

BESTUUR

Orlanda S. Lie, voorzitter

University College Utrecht
Postbus 80145, 3508 TC Utrecht
030-2539980
o.s.h.lie@uu.nl

Moniek Vis, secretaris

en ledenadministratie
moniekvis@gmail.com

Lenny Veltman, penningmeester

010-4614030
lm.veltman@kpnplanet.nl

WEBSITE-BEHEER

Andrea van Leerdam

(webredacteur faculteit Geesteswetenschappen Universiteit Utrecht)
a.e.vanleerdam@uu.nl

De adreslijst van de leden wordt op verzoek per e-mail toegezonden.
Contributie: € 10,- per jaar

COLOFON

W-MAIL

Tijdschrift van de Werkgroep
Middel nederlandse Artesliteratuur
(WEMAL)
ISSN 1570-6133
Jaargang 13 (2012) nummer 2

REDACTIE

Frederiekje de Jongh

06-41575916
frederiekjedejongh@gmail.com

Noor Versélewel de Witt Hamer

040-2065220
noorvdwh@planet.nl

Sacha Voogd

06-41278315
svoogd@xs4all.com

VORMGEVING EN DRUK

Teo van Gerwen Design, Waalre

Omslagillustratie uit: A. Roob, *Alchemie & mystiek*. Keulen 1997, p. 282.